

Anatman (brak ego)

Jest to jedno z podstawowych pojęć buddyzmu. Wszelkie istnienie i zjawiska tego świata nie mają żadnej substancjalnej realności. Jest naturalne, że w buddyzmie, który kładzie nacisk na nietrwałości wszelkiego istnienia, mówi się, iż przemijające istnienie nie może mieć w sobie żadnej wiecznej substancji. Anatman można również przetłumaczyć jako "brak duszy".

Anitya (przemijalność lub nietrwałość)

Jest to kolejne podstawowe pojęcie buddyzmu. Wszelkie istnienie i wszelkie zjawiska na tym świecie podlegają nieustannym zmianom i ani przez chwilę nie pozostają takie same. Wszystko musi kiedyś umrzeć lub skończyć się. Taka konieczność jest właściwą przyczyną cierpienia. Nie należy jednak traktować tej koncepcji wyłącznie jako pesymistyczną lub nihilistyczną, gdyż postęp i odtwarzanie są również przejawami ciągłej zmienności.

Bodhisattwa (dążący do Oświecenia)

Początkowo słowo to oznaczało Gautamę Siddharthę, zanim osiągnął on stan Oświecenia. Po powstaniu buddyzmu mahajany zaczęto tak nazywać wszystkich, którzy dążyli do Oświecenia. Wreszcie nawet tych - którzy w swym wielkim miłosierdziu starali się doprowadzić innych do stanu Buddy, sami dążąc do tego samego celu - zaczęto symbolicznie identyfikować z bodhisattwami. Awalokiteśwara (Kwannon), Ksitigarbha (Jizo), Mańdżu-śri (Mon-ju) - to niektórzy z szerzej znanych bodhisattwów.

Budda (Oświecony)

Początkowo był tak nazywany Gautama Siddhartha (Siakjamuni), twórca buddyzmu, gdyż osiągnął on stan Oświecenia; miał wtedy 35 lat, a działo się to ok. 2500 lat temu w Indiach.

Ostatecznym celem wszystkich buddystów, niezależnie od szkoły czy kierunku, jest stanie się Buddą. Ze względu na różnice w sposobie realizacji tego celu buddyzm dzieli się na wiele szkół. W buddyzmie mahajany oprócz historycznego Buddy Siakjamuniego, powszechnie uznaje się wielu innych Buddów symbolizujących buddyjską naukę, między innymi Amitabhę (Amida), Mahawajroczanę (Dainichi) oraz Wajsadziaguru (Yakushi). Pod wpływem buddyzmu Czystej Krainy (zostaje się Buddą po narodzinach w Czystej Krainie), w Japonii wszystkich, którzy zmarli, nazywa się zwykle "Buddami", po japońsku HOTOKE.

Dharma (Prawdziwa Nauka)

Jest to nauka, którą przekazał Oświecony, czyli Budda. Są trzy kanony tych nauk: sutry (nauki wygłoszone przez samego Buddę), winaje (zasady dyscypliny podane przez Buddę) oraz abhidharmy (komentarze i rozważania dotyczące sutr oraz winaj napisane przez późniejszych uczonych). Wszystkie razem noszą nazwę Tripitaka. Dharma jest jednym z Trzech Skarbów Buddyzmu.

Karma (czyny)

Mimo iż początkowo słowo to znaczyło po prostu "czyny", w związku z teorią przyczyn zaczęło ono oznaczać pewnego rodzaju potencjalną siłę, która powstaje jako rezultat popełnionych w przeszłości czynów. Każdy z czynów ma swoje skutki dobre lub złe powodujące cierpienie lub przyjemność - w zależności od tego, jaki jest. Czyny mają wpływ na naszą przyszłość; one właśnie określają indywidualny karman każdego. Wierzy się, że przez powtarzanie dobrych czynów gromadzi się dobro, a jego potencjalna siła okaże w przyszłości swój dobroczynny wpływ. Koncepcja ta obejmuje trzy rodzaje uczynków: cielesne, słowne oraz myślowe.

Mahajana (Wielki Wóz)

W dziejach buddyzmu pojawiły się dwa kierunki: mahajana oraz therawada (czyli hinajana). Buddyzm mahajany rozpowszechnił się w Tybecie, Chinach, Korei, Japonii i w innych krajach; zaś therawada w Birmie, Sri Lance (Cejlon), Tajlandii i w innych. Słowo to oznacza "Wielki Wóz", który może przyjąć wszystkie istoty cierpiące w świecie narodzin i śmierci i wszystkie bez wyjątku doprowadzić do stanu Oświecenia.

Nirwana (doskonały spokój)

Dosłownie oznacza to "wygasnąć". Jest to stan, który następuje, gdy wszystkie ludzkie skalanie oraz pragnienia zostają usunięte, dzięki specjalnym praktykom i medytacjom opartym na Właściwej Mądrości. Ci, którzy osiągnęli ten stan, nazywani są Buddami. Gautama Siddhartha osiągnął go w wieku 35 lat, stając się Buddą. Jednakże dziś przyjmuje się, że dopiero po śmierci osiągnął on w pełni stan doskonałego spokoju, gdyż pewne ślady ludzkiej niedoskonałości istnieją tak długo, jak długo żyje ciało.

Pali (język)

Jest to język używany w buddyzmie therawady. Przyjmuje się, że najstarsze kanony buddyjskie były spisane w tym języku. Ponieważ jest to odmiana prakrytu, dialektu sanskrytu, nie ma wielkiej różnicy między pali a sanskrytem; sanskrycka Dharma nazywa się po palijsku Dhamma, Nirwana to palijska Nibbana; patrz: sanskryt.

Paramita (dotrzeć na drugi brzeg)

"Dotrzeć na drugi brzeg" oznacza osiągnąć Kraj Buddy dzięki stosowaniu się do różnych praktycznych metod buddyzmu. Zwykle wymienia się sześć metod, które pozwalają przenieść się ze świata narodzin i śmierci do świata Oświecenia; są to: Oświadczenie, Moralność, Cierpliwość, Przedsiębiorczość, Koncentracja oraz Właściwy Osąd (czyli Mądrość). Z koncepcji tej wywodzi się japońska tradycja wiosennych i jesiennych tygodni HIGAN.

Pradžnia (mądrość)

Jest to jedna z sześciu paramit. Umysłowa zdolność, która pozwala bezbłędnie rozumieć życie oraz odróżniać prawdę od fałszu. Ten, kto osiągnął ją w doskonałym stopniu, nazywany jest Buddą. Zatem jest to najsubtelniejsza i najjaśniejsza mądrość, różniąca się od zwykłej ludzkiej inteligencji.

Sangha (Buddyjska Braterska Wspólnota)

Składa się z mnichów, mniszek oraz świeckich wyznawców obojga płci. We wczesnym okresie należeli do niej jedynie bezdomni bracia oraz mniszki. Później, gdy powstała mahajana, mnisi oraz ludzie świeccy, którzy pragnęli zostać bodhisattwami, zaczęli łączyć się w Braterskiej Wspólnocie. Jest to jeden z Trzech Skarbów buddyzmu.

Sanskryt (język)

Jest to klasyczny język literacki dawnych Indii; należy do indoeuropejskiej rodziny języków. Wyróżnia się dwie postacie: wedyjski oraz sanskryt klasyczny. Księgi tradycji mahajany zostały spisane w języku, który określa się jako buddyjski hybrydowy sanskryt.

Samsara (reinkarnacja)

Niekończący się ciąg kolejnych narodzin i śmierci, wiodący od przeszłości przez teraźniejszość ku przyszłości przez sześć sfer złudy: Piekła, Głodnych Duchów, Zwierząt, Aśura czyli Walczących Duchów, Ludzi oraz Nieba. Jedynie przez Oświecenie można wyzwolić się z tej wiecznej wędrówki. Ci, którzy się uwolnili, nazywani są Buddami.

Siunjata (niesubstancjalność)

Zgodnie z tą koncepcją, rzeczy są niesubstancjalne i brak im trwałości; jest to jedno z fundamentalnych pojęć buddyzmu. Ponieważ wszystko uzależnione jest od przyczyn, nie może istnieć ego jako trwała i substancjalna istota. Nie należy jednak przywiązywać się do koncepcji, że wszystko jest substancjalne, ani też, że wszystko jest niesubstancjalne. Relatywizm ten odnosi się do każdej istoty ludzkiej oraz innej. W związku z tym nierozsądnie jest utrzymywać, że pewna idea, koncepcja lub ideologia jest absolutnie jedyna. Wokół pojęcia tego koncentruje się główny nurt ksiąg pradźnia buddyzmu mahajany.

Sutra (pisma)

Są to zapisy nauk Buddy. W oryginalnym znaczeniu słowo to należałoby przetłumaczyć jako "sznur" oznaczający kompendium obejmujące szeroki zakres studiów w dziedzinie religii oraz nauki. Jest to jeden z trzech elementów Tripitaki.

Therawada (lub hinajana: zwolennicy starszych)

Terminem tym określa się ogólnie południową tradycję buddyzmu. "Thera" oznacza starszych. Jest to szkoła starszych, którzy historycznie tworzyli grupę konserwatywnych mnichów wyższego stopnia, zalecających ściśle trzymanie się reguł i przeciwstawiali się innej grupie mnichów, bardziej swobodnych i postępowych (których wierzenia w późniejszym okresie rozwinęły się, tworząc mahajanę, tradycję północną). Takie przeciwstawne tendencje w zakonach buddyjskich powstały we wczesnym okresie, paręset lat po śmierci Buddy, gdy postępowy mnich imieniem Mahadewa nalegał na swobodniejszą w pięciu kwestiach interpretację buddyjskich zasad. Spowodowało to rozłam na therawadę oraz mahasamghikę, która stała się podstawą późniejszej mahajany.

Tripitaka (trzy kosze)

Oznacza trzy gałęzie Dharmy, pism buddyjskich. Są to: sutry zawierające nauki Buddy; winaje zawierające jego zasady dyscypliny; abhidharmy składające się z komentarzy i rozpraw dotyczących doktryn i reguł buddyjskich. W późniejszym okresie do kanonów buddyjskich włączono również pisma wybitnych mnichów chińskich oraz japońskich. Patrz: Dharma.

"Nauka Buddy", Wydanie Pierwsze 1984, BUKKYO DENDO KYOKAI